Маріупольський університет

Co-funded by the European Union

Тема 12. Інституційні засади формування стратегій безпеки країн ЄС

Навчальна дисципліна «Дослідження економічної безпеки ЄС»

Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

Erasmus+ Jean Monnet Module «EU Economic Security Studies» · Project № 101175872 (Грантова угода № 101175872)

План лекції та результати навчання

Co-funded by the European Union

1. Еволюція стратегій безпеки ЄС: від 2003 р. до «Готовності 2030»
2. Правові засади: ДЄС, ДФЄС, процедури ухвалення рішень
3. Інституції та спеціалізовані органи безпеки ЄС
4. Стратегічний компас: напрями і результати
5. ReArm Europe, SAFE і Дорожня карта оборонної готовності 2030
6. Партнерства: НАТО, треті країни, Україна
7. Виклики та стратегічна автономія ЄС

Після вивчення теми ви зможете:

- пояснювати правові та інституційні основи безпекової політики ЄС
- розрізняти ролі інституцій у формуванні стратегій безпеки
- оцінювати фінансові інструменти оборонної готовності
- аналізувати зв'язок оборонної та економічної безпеки

Ключові поняття теми

Co-funded by the European Union

Спільна зовнішня та безпекова політика
Common Foreign and Security Policy, CFSP

Сфера міжурядової співпраці ЄС у зовнішніх справах і безпеці (ст. 23–46 ДЄС).

Спільна політика безпеки та оборони
Common Security and Defence Policy, CSDP

Складова СЗБП: цивільні місії та військові операції ЄС, розвиток оборонних спроможностей.

Стратегічна автономія
Strategic autonomy

Здатність ЄС діяти самостійно в безпековій сфері, коли це необхідно, разом із партнерами – коли можливо.

Стратегічний компас
Strategic Compass

План дій ЄС у сфері безпеки та оборони, схвалений у березні 2022 р. (горизонт – 2030 р.).

Постійне структуроване співробітництво
Permanent Structured Cooperation, PESCO

Механізм поглибленої оборонної співпраці 26 держав-членів (ст. 42(6), 46 ДЄС).

Оборонна готовність
Defence readiness

Здатність запобігати агресії та реагувати на неї: спроможності, резерви, виробництво, мобільність.

Чому інституції безпеки — питання економічної безпеки ЄС

Co-funded by the European Union

418 млрд €
оборонні видатки 27 держав ЄС у 2025 р. (2,2% ВВП)

+20%
зростання за рік (2024 → 2025)

23 з 27
держав витрачають ≥ 2% ВВП на оборону

454 млрд €
прогноз на 2026 р. (2,4% ВВП)

Бюджетний вимір

оборона конкурує з іншими видатками; потрібні нові джерела фінансування

Промисловий вимір

попит на оборонну продукцію формує нові виробничі ланцюги

Координаційний вимір

27 національних бюджетів потребують спільних правил і пріоритетів

Стримування

безпека – передумова інвестицій, торгівлі та стабільності

Джерело: European Defence Agency, Defence Data 2025–2026 (16.07.2026).

Еволюція стратегій безпеки ЄС

Co-funded by the European Union

2003	2009	2016	2017	2022	2025
Європейська стратегія безпеки «Безпечна Європа в кращому світі»	**Лісабонський договір** CSDP, ст. 42(7), посада Високого представника	**Глобальна стратегія ЄС** концепція стратегічної автономії	**PESCO, EDF** поглиблена оборонна співпраця	**Стратегічний компас** план дій до 2030 р.	**Біла книга «Готовність 2030»** ReArm Europe, Дорожня карта 2030

Логіка змін: від кризового врегулювання за межами ЄС – до оборонної готовності та захисту власної території і економіки.

Правові засади безпекової політики ЄС

Co-funded by the European Union

Договір про Європейський Союз (ДЄС / TEU)

- ст. 21–46 – СЗБП; ст. 42–46 – CSDP
- ст. 42(7) – клаузула взаємної допомоги (застосована один раз – Франція, 2015 р.)
- ст. 42(6), 46 – PESCO; ст. 45 – Європейське оборонне агентство
- ст. 31 – одностайність і «конструктивне утримання»

Договір про функціонування ЄС (ДФЄС / TFEU)

- ст. 222 – клаузула солідарності (теракти, катастрофи)
- ст. 215 – обмежувальні заходи (санкції)
- ст. 122, 173 – правова основа SAFE та EDIP
- ст. 346 – винятки для оборонних закупівель

Як ухвалюються рішення у сфері безпеки

Co-funded by the European Union

Одностайність як правило
рішення СЗБП/CSDP ухвалюються одностайно – кожна держава має право вето

Конструктивне утримання
держава не блокує рішення, але не бере участі (напр., фінансування летальної зброї через EPF)

Кваліфікована більшість – виняток
реалізація вже ухвалених рішень; бюджетні інструменти (SAFE, EDIP) – за ДФЄС

Гнучкі формати
PESCO, коаліції спроможностей, спільні запозичення без участі всіх держав

Приклад: вето на EPF

6,6 млрд € Європейського фонду миру для України були заблоковані Угорщиною з 2023 р.

Вето знято у червні 2026 р.; умови виділення коштів узгоджено 25.09.2026.

Інституційна архітектура формування політики безпеки

Co-funded by the European Union

Європейська рада – стратегічні орієнтири, схвалення стратегій (Компас, Дорожня карта 2030)

Рада ЄС (Рада закордонних справ)

- ухвалює рішення СЗБП/CSDP
- запускає місії, санкції
- Комітет з політики і безпеки (PSC)

Високий представник / віцепрезидент Комісії

- Кая Каллас (з 01.12.2024)
- очолює Раду закордонних справ та EEAS
- головує в EDA

Європейська комісія

- Комісар з оборони і космосу – А. Кубілюс
- DG DEFIS: EDF, EDIP, SAFE
- ринок оборонної продукції

Європейський парламент

- бюджетні повноваження
- комітет з безпеки та оборони (SEDE)
- контроль і резолюції

Військово-політичні органи CSDP

Co-funded by the European Union

Комітет з політики і безпеки (PSC)

посли держав-членів; політичний контроль і стратегічне керівництво місіями

Військовий комітет ЄС (EUMC)

начальники генштабів; військові рекомендації для PSC

Військовий штаб ЄС (EUMS)

раннє попередження, планування, аналіз ситуації

Спроможність військового планування (MPCC)

командування невиконавчими місіями та Силами швидкого розгортання

Супутниковий центр ЄС (SatCen)

геопросторова розвідка для ухвалення рішень

Інститут досліджень безпеки (EUISS)

аналітика і прогнози для інституцій ЄС

Спеціалізовані органи та механізми

Co-funded by the European Union

Європейське оборонне агентство (EDA)

з 2004 р.

- спільні дослідження і закупівлі
- щорічний огляд оборони (CARD)
- статистика оборонних видатків

PESCO

з 2017 р.; 26 держав

- 75 проєктів (6 хвиль)
- обов'язкові спільні зобов'язання
- нова фаза 2026–2030 рр.

Європейський фонд миру (EPF)

з 2021 р.; поза бюджетом ЄС

- фінансує військову допомогу партнерам
- компенсує ≈ 40% вартості зброї для України
- спільні витрати місій CSDP

Стратегічний компас (2022): чотири напрями

Co-funded by the European Union

ACT — діяти

Сили швидкого розгортання до 5 000 військових; посилення цивільних і військових місій

SECURE — убезпечувати

аналіз загроз, протидія гібридним загрозам і кібератакам, захист космічних активів

INVEST — інвестувати

більше і краще витрачати на оборону, спільні закупівлі, інновації

PARTNER — співпрацювати

НАТО, ООН, ОБСЄ; двосторонні партнерства з безпеки та оборони

Реалізація Стратегічного компаса: результати на 2026 р.

Co-funded by the European Union

5 000
Сили швидкого розгортання ЄС (RDC) – оперативні з 2025 р.

87 500+
українських військових навчено місією EUMAM Ukraine (березень 2026 р.)

02.2024
запуск морської операції ASPIDES у Червоному морі

Гібридні загрози
команди швидкого реагування на гібридні загрози; інструментарій протидії маніпуляціям (FIMI)

Космос і кібер
Космічна стратегія ЄС для безпеки та оборони (2023), політика кібероборони

Місії CSDP
понад 20 цивільних і військових місій та операцій на трьох континентах

Чинний мандат EUMAM Ukraine – до 15.11.2026 (бюджет ≈ 409 млн €). Джерела: EEAS; Генштаб ЗСУ.

2025: Біла книга «Готовність 2030» і план ReArm Europe

Co-funded by the European Union

≈ 800 млрд €

потенціал мобілізації оборонних видатків до 2030 р.

Біла книга європейської оборони — березень 2025 р.

≈ 650 млрд € — національна «рятувальна клауза»
відхилення від фіскальних правил до 1,5% ВВП на рік на оборону; активовано для 15+ держав (з липня 2025 р.)

150 млрд € — інструмент SAFE
довгострокові пільгові позики ЄС на спільні оборонні закупівлі

ЄІБ і когезійні фонди
розширення кредитування оборонних проєктів, переорієнтація фондів

Союз заощаджень та інвестицій
мобілізація приватного капіталу для оборонної промисловості

SAFE — Security Action for Europe

Co-funded by the European Union

150 млрд € — повністю розподілено між 19 державами-членами

43,7 млрд € — найбільша частка — Польща (угоду підписано 08.05.2026)

≥ 65% — вартості компонентів — з ЄС, ЄЕЗ або України

Механізм

- Комісія позичає на ринках під гарантію бюджету ЄС і надає державам позики до 45 років
- пріоритети: ППО і ПРО, боєприпаси, дрони і протидія їм, мобільність, кібер, ШІ
- перші виплати — з початку 2026 р.; Німеччина не бере участі

Україна

- оборонна промисловість України асоційована з SAFE; 13 держав планують спрямувати частину позик на підтримку України

Джерела: Європейська комісія; Euronews; Defence24. Регламент (ЄС) 2025/1106.

Дорожня карта оборонної готовності 2030: флагманські проєкти

Co-funded by the European Union

Європейська ініціатива протидронової оборони

початкова спроможність — кінець 2026 р.; повна — кінець 2027 р.

Варта Східного флангу (Eastern Flank Watch)

захист суходільних, повітряних і морських кордонів з РФ і Білоруссю; повна — 2028 р.

Європейський повітряний щит

інтегрована багаторівнева протиповітряна і протиракетна оборона

Європейський космічний щит

захист космічних активів і послуг ЄС

Цілі до 2027 р.: 40% оборонних закупівель — спільні; простір військової мобільності ЄС; щорічний звіт про готовність до Європейської ради.

Оборонні видатки держав ЄС, 2021–2026 рр.

Co-funded by the European Union

** прогноз. Джерело: EDA Defence Data (2023–2026).*

×2,1 — зростання видатків за 2021–2026 рр.

17 млрд € — на оборонні НДДКР у 2025 р. — лише 4% видатків

24% — частка спільних закупівель озброєнь (орієнтир — 35%)

Інструменти підтримки оборонної промисловості

Co-funded by the European Union

Європейський оборонний фонд (EDF)

≈ 8 млрд € на 2021–2027 рр.: спільні дослідження і розробки

ASAP (2023)

500 млн € на розширення виробництва боєприпасів і ракет

EDIRPA (2023)

300 млн € стимулів для спільних закупівель

EDIP (ухвалено 08.12.2025)

1,5 млрд € грантів; 300 млн € – Інструмент підтримки України

Оборонний омнібус (2025)

спрощення дозволів, закупівель і доступу до фінансування

БФР 2028–2034 (пропозиція)

≈ 131 млрд € на оборону і космос у Фонді конкурентоспроможності

Внутрішня безпека та стійкість суспільства

Co-funded by the European Union

Стратегія Союзу готовності (березень 2025 р.)

підхід «усього уряду та всього суспільства»; запаси та самодостатність громадян щонайменше на 72 години

ProtectEU — Стратегія внутрішньої безпеки (квітень 2025 р.)

протидія організованій злочинності, тероризму, гібридним загрозам; посилення Європолу

Стійкість критичної інфраструктури

Директива про стійкість критичних суб'єктів (CER), NIS2, Закон про кіберсолідарність

ЄС і НАТО: взаємодоповнюваність

Co-funded by the European Union

23
держави ЄС є членами НАТО

5% ВВП
ціль НАТО до 2035 р. (3,5% — оборона, 1,5% — стійкість), Гаазький саміт 2025 р.

3
спільні декларації ЄС–НАТО: 2016, 2018, 2023 рр.

НАТО — колективна оборона

- ст. 5 Вашингтонського договору
- планування оборони та командні структури
- ядерне стримування

ЄС — фінансові та регуляторні важелі

- фінансування і промислова політика
- військова мобільність, космос, кібер
- санкції, гібридні загрози, стійкість

Партнерства з безпеки та оборони

Co-funded by the European Union

Двосторонні партнерства (з 2024 р.)
Норвегія, Молдова, Південна Корея, Японія, Північна Македонія, Албанія, Велика Британія (травень 2025 р.), Канада (червень 2025 р.)

Багатосторонні формати
ООН, ОБСЄ, Африканський союз; морська безпека з партнерами в Індо-Тихоокеанському регіоні

Доступ до інструментів ЄС
участь третіх країн у PESCO, SAFE (Канада, Велика Британія – за окремими угодами)

Безпекові зобов'язання ЄС–Україна (червень 2024 р.)
військова допомога, навчання, оборонна промисловість, санкції, відновлення

Підтримка України в безпековій стратегії ЄС

Co-funded by the European Union

6,6 млрд €
EPF для України: вето знято (червень 2026), умови узгоджено 25.09.2026

87 500+
військових навчено місією EUMAM Ukraine

300 млн €
Інструмент підтримки України в EDIP (BraveTech EU, спільні виробництва)

Інтеграція оборонної промисловості
Україна – учасниця SAFE та EDIP; спільні виробництва дронів і боєприпасів

Україна як постачальник безпеки
бойовий досвід, протидронові технології, інновації для «Готовності 2030»

Фінансування
кредит ЄС 90 млрд € на 2026–2027 рр. частково спрямований на оборонні потреби (див. Тему 11)

Виклики у формуванні стратегій безпеки ЄС

Co-funded by the European Union

Фрагментація

27 національних систем, різні пріоритети; спільні закупівлі — лише 24% (ціль 40%)

Одностайність

вето однієї держави здатне блокувати рішення (EPF 2023–2026 рр.)

Залежність від США

64% імпорту озброєнь європейських держав НАТО у 2020–2024 рр. — з США

Гібридні загрози

вторгнення дронів, диверсії на кабелях, кібератаки, дезінформація

Технологічне відставання

НДДКР — 4% оборонних видатків; дефіцит виробничих потужностей

Геополітичний тиск

війна РФ проти України, конкуренція США–Китай, нестабільність сусідства

Джерела: EDA (2026); SIPRI, Trends in International Arms Transfers 2024 (2025).

Безпека як економічна категорія

Co-funded by the European Union

Безпека та економіка

1. Економічна стабільність

оборонна промисловість та інвестиції в безпеку підтримують зростання і зменшують зовнішні загрози

2. Гібридні загрози

кібератаки, маніпуляції інформацією та енергетична залежність підривають економіку

4. Глобальна конкуренція

автономія захищає від економічного шантажу і політичного тиску

3. Стратегічні інвестиції

оборона і новітні технології – основа довгострокової конкурентоспроможності

Стратегічна автономія ЄС у безпековій сфері

Co-funded by the European Union

Принцип: «діяти самостійно, коли необхідно, і з партнерами – коли можливо» (Стратегічний компас).

Від декларацій до практики: «купуй європейське»

Co-funded by the European Union

Залежність
64% імпорту озброєнь європейських держав НАТО у 2020–2024 рр. припадало на США

Правило «зроблено в Європі»
у SAFE та EDIP щонайменше 65% вартості компонентів — з ЄС, ЄЕЗ або України

Спільні закупівлі
ціль — 40% до 2027 р.; поки що 24% (2025 р.)

Інновації
BraveTech EU, Фонд оборонних інновацій, використання досвіду України

Джерела: SIPRI (березень 2025); регламенти SAFE та EDIP; EDA (2026).

Висновки

Co-funded by the European Union

1. Стратегії безпеки ЄС формуються в багаторівневій системі: Європейська рада, Рада ЄС, Високий представник, Комісія, Парламент.
2. Правову основу становлять ДЄС (СЗБП, CSDP, ст. 42(7)) і ДФЄС, що відкриває доступ до бюджетних інструментів.
3. Стратегічний компас 2022 р. доповнено Білою книгою «Готовність 2030», ReArm Europe і SAFE.
4. Оборонні видатки ЄС швидко зростають, але фрагментація і залежність від США лишаються ключовими викликами.
5. Україна інтегрується в оборонну архітектуру ЄС — як отримувач підтримки і як партнер з безпеки.

Питання для самоперевірки та обговорення

Co-funded by the European Union

1. Які статті ДЄС і ДФЄС становлять основу безпекової політики ЄС?
2. Чим відрізняються ролі Європейської ради та Ради ЄС?
3. Які функції виконує Високий представник і EEAS?
4. Що таке PESCO і чим вона відрізняється від EDA?
5. Назвіть чотири напрями Стратегічного компаса.
6. З яких складових складається план ReArm Europe?
7. Як ЄС і НАТО розподіляють функції у сфері безпеки?
8. Які чинники обмежують стратегічну автономію ЄС?

Рекомендовані джерела

Co-funded by the European Union

Нормативні та стратегічні документи

- Договір про Європейський Союз; Договір про функціонування ЄС.
- A Strategic Compass for Security and Defence (2022).
- White Paper for European Defence – Readiness 2030 (2025).
- Preserving Peace – Defence Readiness Roadmap 2030 (2025).
- Regulation (EU) 2025/1106 (SAFE); Regulation on EDIP (2025).

Дані та аналітика

- European Defence Agency. Defence Data 2025–2026.
- EEAS. EU Rapid Deployment Capacity; EUMAM Ukraine.
- PESCO Projects' Progress Report 2025.
- SIPRI. Trends in International Arms Transfers, 2024.
- EUISS. Публікації з питань безпеки та оборони.

Маріупольський університет

Co-funded by the European Union

Дякую за увагу!

Співфінансовано Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки належать лише автору(-ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (EACEA). Ні Європейський Союз, ні EACEA не несуть за них відповідальності.

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.